

Zelfevaluatie-instrument sociale kwaliteit (ZEI-SK) voor scholen:

Samenwerking Academische Werk- plaats Sociale Kwaliteit Onderwijs en Dyade

In dit artikel introduceren wij het zelfevaluatie-instrument sociale kwaliteit. We geven aan hoe scholen met dit instrument de sociale kwaliteit van hun onderwijs kunnen vaststellen en wat het belang daarvan is. Het instrument komt in het najaar van 2019 beschikbaar voor scholen voor basis-, speciaal en voortgezet onderwijs. Het instrument is dan in digitale vorm te gebruiken en levert een rapportage op die inzicht geeft in de sociale kwaliteit van het onderwijs, de sterke punten daarvan en nog resterende verbeterpunten. Dyade biedt scholen die dat wensen, ondersteuning bij de introductie van het instrument en/of het uitvoeren van de zelfevaluatie.

Door **Prof. dr. Anne Bert Dijkstra**, afdeling onderwijswetenschappen van de universiteit van Amsterdam; directeur van de Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit, **Drs. Marianne Pas**, coördinator van de Academische Werkplaats en **Dr. Joop Teunissen**, coördinator van de Academische Werkplaats

1 Versterken van sociale kwaliteit en burgerschapsonderwijs urgent op scholen

Sociale integratie is een belangrijk doel van de socialiserende functie van onderwijs. Zo is bevordering van burgerschap een wettelijke taak voor scholen, waarvan het belang steeds meer wordt gezien. Dit heeft niet alleen te maken met de urgentie van de sociale en maatschappelijke vorming – inclusief burgerschapsvorming – in een samenleving die toeneemt in diversiteit, maar ook met signalen dat de kwaliteit van dit onderwijs verbetering vraagt, en de maatschappelijke competenties van Nederlandse jongeren achterblijven. Zo komt uit onderzoek naar voren dat Nederlandse jongeren in vergelijking met jongeren in andere landen minder weten van democratie en dat Nederlandse scholen voor voortgezet onderwijs relatief weinig aan burgerschap doen. Ook de Inspectie van het Onderwijs concludeert regelmatig dat de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs in Nederland verbetering behoeft en dat scholen vaak weinig zicht hebben op hun daadwerkelijke aanbod op het gebied van burgerschapsonderwijs en van geconcretiseerde leerdoelen vaak geen sprake is.

Uit onderzoek blijkt ook, dat inzicht in de eigen onderwijskwaliteit een essentieel onderdeel is van effectieve schoolontwikkeling. Waar het gaat om de sociale kwaliteit van onderwijs is daarvan vaak nog weinig sprake. Eén van de oplossingen die hiervoor wordt aangedragen in de wetenschappelijke literatuur, is gebruik te maken van een schoolzelfevaluatie-instrument, waarmee niet alleen de kwaliteit van onderwijs zichtbaar wordt gemaakt, maar ook de mogelijkheden voor verbetering daarvan. Waar het gaat om het sociale domein van onderwijs zijn echter slechts weinig of geen integrale instrumenten voor zelfevaluatie beschikbaar. Dit was voor de samenwerkende partners in de Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs (AWP-SK) aanleiding zo'n instrument te ontwikkelen. Na verschillende try-outs komt ook het digitale instrument in het schooljaar 2019/20 voor het scholenveld (PO, VO, SO) beschikbaar.

Het instrument richt zich, kort gezegd, op de manier waarop scholen bijdragen aan de bevordering van de sociale en maatschappelijke competenties waarmee leerlingen een school verlaten, en alle aspecten van het onderwijs die daaraan bijdragen.

De ‘sociale kwaliteit’ van een school verwijst in deze benadering dus naar alle elementen in onderwijsinhouden, processen en randvoorwaarden die van belang zijn voor de sociale en maatschappelijke competenties van leerlingen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het curriculum, de pedagogische aanpak, het schoolklimaat en het in kaart brengen van de vorderingen, maar ook om de competenties van leraren of randvoorwaarden op de school.

2 Samenwerking AWP-Dyade: schoolzelfevaluatie-instrument sociale kwaliteit

De Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs is een samenwerkingsverband waarin scholen, wetenschap en onderwijstoezicht, ieder vanuit de eigen deskundigheid, samenwerken aan evaluatie en ontwikkeling van onderwijs op het sociale domein. De samenwerking heeft tot doel bij te dragen aan verdere ontwikkeling van onderwijskwaliteit, zowel van de betrokken instellingen als op het niveau van het onderwijssysteem. In de Academische Werkplaats wordt zowel gewerkt aan de ontwikkeling en uitwisseling van kennis, als aan verdere professionele ontwikkeling van de deelnemers.

Op initiatief van de Onderwijsinspectie en de Universiteit van Amsterdam is in de Academische Werkplaats het Zelfevaluatie-instrument Sociale Kwaliteit van Scholen ontwikkeld. Meer dan 20 scholen voor basis-, speciaal en voortgezet onderwijs leverden vier jaar een bijdrage aan de ontwikkeling van het instrument, probeerden versies ervan uit op hun school, en gingen aan de slag met de resultaten van de zelfevaluatie. Het is een instrument dat niet alleen aspecten van sociale kwaliteit, zoals schoolklimaat of sociale veiligheid van de school evalueert, maar ook een beeld geeft van de sociale kwaliteit van de school als geheel. Daarbij leverde de actieve uitwisseling van kennis en ervaring tussen scholen voor het basisonderwijs, scholen voor speciaal onderwijs en scholen voor voortgezet onderwijs een stevig fundament en

liet het zien dat het instrument voor alle drie deze onderwijstypen goed bruikbaar is.

“Op initiatief van de Onderwijsinspectie en de Universiteit van Amsterdam is in de Academische Werkplaats het Zelfevaluatie-instrument Sociale Kwaliteit van Scholen ontwikkeld.”

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Sociale
Kwaliteit
Onderwijs

Het instrument kan door een school zelfstandig worden gebruikt om alle aspecten van de sociale kwaliteit van de eigen school vast te stellen. In de Academische Werkplaats is ook gebleken dat scholen baat kunnen hebben bij ondersteuning door een goed ingevoerde onderwijsadviseur bij het werken met het instrument of de benutting van de resultaten voor de verdere onderwijsontwikkeling. De Academische Werkplaats is daarom onlangs een samenwerking gestart met Dyade. Adviseurs beschikken over expertise en zijn geschoold in de achtergrondkennis die nodig is voor toepassing van het zelfevaluatie-instrument. In de samenwerking tussen de Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs en Dyade richt de Academische Werkplaats zich op de verdere ontwikkeling en evaluatie van het zelfevaluatie-instrument, bijvoorbeeld door verwerking van de jongste wetenschappelijke kennis of van aangepaste wet- of regelgeving. Het instrument is zo steeds up-to-date. Dyade richt zich op de actieve ondersteuning van scholen, zowel bij de toepassing van het instrument als de vertaling van resultaten naar de ontwikkeling van het onderwijs van de school. De digitale ondersteuning wordt geleverd door Riskchanger.

3 Hoe werkt het zelfevaluatie-instrument sociale kwaliteit (ZEI-SK)

Met behulp van het zelfevaluatie-instrument beoordeelt het team de sociale kwaliteit van het onderwijs op de school. Door het zelfevaluatie-instrument te gebruiken krijgt het team handvatten en praktische werkwijzen aangereikt. Daardoor wordt het eigen oordeel transparant en goed onderbouwd. Dat is in de eerste plaats nodig voor de school zelf, maar ook voor personen en instanties buiten de school, zoals bestuur, ouders, collega-scholen en stakeholders. De school kan het instrument desgewenst ook gebruiken voor haar interne of externe verantwoording, zoals naar de Onderwijsinspectie. Primaire doelstelling van het zelfevaluatie-instrument is het in kaart brengen van de sociale kwaliteit voor eigen schoolontwikkeling.

Het ZEI-SK geeft een ‘breed beeld’ van de sociale kwaliteit op de school. Het sociale domein is onderverdeeld in vier onderdelen (‘hoofdstukken’ genoemd): leerstofaanbod, schoolklimaat, sociale opbrengsten en kwaliteitszorg, die zodanig zijn uitgewerkt dat ze samen alle aspecten van sociale kwaliteit bestrijken. Daarmee krijgt het team een goed beeld van de sociale kwaliteit en kan het ook de randvoorwaarden en effecten in kaart brengen. Elk hoofdstuk bestaat uit een aantal inhoudelijke onderwerpen (en indicatoren) waarover de school een oordeel geeft. Bijzonder is ook dat alle wettelijke vereisten, zoals voor burgerschap en sociale veiligheid, in de evaluatie zijn opgenomen en dus beoordeeld worden. De school weet zo ook of het aan wettelijke vereisten op dit gebied voldoet.

“Met behulp van het zelfevaluatie-instrument beoordeelt het team de sociale kwaliteit van het onderwijs op de school.”

Inhoud en werkwijze van het ZEI-SK passen binnen de kwaliteitszorgcyclus van de school. Werkwijzen, procedures die al worden gebruikt en gegevens die al worden verzameld, zijn te gebruiken binnen het ZEI-SK. Door opbouw en structuur is het instrument op verschillende manieren te gebruiken in de onderwijspraktijk. Als alle onderdelen die samen de sociale kwaliteit bepalen ineens worden geëvalueerd (bijvoorbeeld binnen één schooljaar), is er sprake van een *integrale werkwijze*. Het voordeel van deze aanpak is dat het team een compleet en actueel beeld krijgt van de kwaliteit op het sociale domein. De school kan ook kiezen om de zelfevaluatie per hoofdstuk te doen, of een keuze uit de hoofdstukken te maken. Deze *modulaire aanpak* is een adequate keuze als er voor specifieke onderwerpen urgent verbetering nodig is. Of, wanneer de school op bepaalde terreinen risico’s in de sociale kwaliteit ziet. Een variant daarop is de *cyclische benadering*. Het team plant dan binnen de kwaliteitszorgcyclus jaarlijks de evaluatie van een hoofdstuk en werkt de verschillende hoofdstukken in een langer lopende periode door. Nadeel van de modulaire en cyclische benadering is wel dat de school niet op één moment een actueel totaalbeeld van de sociale kwaliteit heeft.

Als de school de integrale werkwijze kiest, zijn er binnen het instrument twee schooloverstijgende analyses mogelijk. In het *schoolontwikkelingsprofiel* staat de ontwikkeling van de school

op het sociale domein weergegeven. De school ziet voor alle hoofdstukken wat de ontwikkeling is. Zijn er bijvoorbeeld urgentieonderdelen die op korte termijn aangepakt moeten worden, of voldoet de school niet aan een van de wettelijke eisen? Maar de school kan ook vaststellen of de kwaliteitsontwikkeling op een bepaald onderdeel goed op gang is gekomen, of zelfs tot de sterke kanten van de school behoort. Daarnaast is het mogelijk op basis van de gegeven oordelen na te gaan wat voor type school de school is. Dat wordt gedaan in de vorm van typerende of kenmerkende sjablonen van de sociale kwaliteit op een school.

4 Inhoudelijke beoordeling en onderbouwing en wat levert het op?

In de eerste stap van het beoordelingsproces door de school wordt een oordeel over de inhoud van de onderwerpen gegeven. Er wordt aangegeven of een onderwerp, meestal een uitspraak over gebeurtenissen, situaties of processen op de school, van toepassing is, ergens beschreven staat of ergens op de school is te zien. De volgende stap is de onderbouwing van dat inhoudelijke oordeel. Kortweg: de school geeft aan waarop dat oordeel is gebaseerd, hoe dat wordt beargumenteerd en waar (bronnen, data) dat is te vinden. Die onderbouwing heeft twee elementen:

- » **a)** op welke aanpak, werkwijze of methode is het oordeel gebaseerd? De school geeft daarmee aan op welke manier de gegevens zijn verzameld en of vastgelegd. Dat kan op een school op vele manieren gebeuren. Bijvoorbeeld door schooldocumenten te analyseren, door externe toetsen af te nemen bij leerlingen, door leraren te bevragen of door observatieschema’s in te vullen;
- » **b)** waar is de informatie (data, bronnen, documenten) te vinden of door wie is de inhoudelijke beoordeling gedaan? Gaat het bijvoorbeeld om een document over schoolbeleid, over een vastgesteld teamverslag of is het een persoonlijke notitie van een directielid?

Wat levert de zelfevaluatie op? Met behulp van de gegeven oordelen kan de school de stand van zaken op de eigen school vaststellen en bepalen waar er prioriteiten voor ontwikkeling en verbetering zijn. Het levert zo input voor het schrijven van een schoolontwikkelingsplan. De school weet dan ook of het aan de wettelijke vereisten voldoet, zoals voor het burgerschapsonderwijs of de zorgplicht sociale veiligheid. Als voor de integrale aanpak is gekozen, kan ook het schoolontwikkelingsprofiel worden gemaakt en met een schoolsjabloon kan de school getypeerd worden op bepaalde karakteristieke kenmerken. De digitale werkwijze maakt het gemakkelijk analyses en rapportages op elk niveau te maken: voor de school als geheel, voor afzonderlijke hoofdstukken, voor deelonderwerpen en voor indicatoren apart. Als meer scholen in een netwerk, bijvoorbeeld binnen een bestuur, meedoen aan de zelfevaluatie, kan ook een vergelijkende analyse van meer scholen worden gemaakt. |||

Als u als bestuur of school van het zelfevaluatie-Instrument sociale kwaliteit van onderwijs gebruik wilt maken, kunt u contact opnemen met Dyade. Ook volgt in dit blad binnenkort nadere informatie.